

D • N

1/8 1954

Fyrtio år i krig och kris

Det är i dessa dagar fyrtio år sedan det första världskriget bröt ut. Den 28 juli kom Österrike-Ungerns krigsförklaring mot Serbien, den 1 och den 3 augusti Tysklands krigsförklaringar mot Ryssland och Frankrike, den 5 augusti inträdde England i kriget. Därmed började ett skede av krig, krigshot och kris som har få motsvarigheter i senare historia. De båda världskrigen varade sammanlagt tio år; det första världskriget kostade världen, huvudsakligen Europa, tio miljoner döda, det andra världskriget, under vilket civilbefolkningen drabbades i större omfattning och som beledsagades av nazismens terror och utrotningskampanj mot judarna, blev ännu mera förstörande, mänskligt och materiellt. Mellankrigsperioden utmärktes av lokala krig, politiska och ekonomiska kriser, totalitära rörelers uppstigande till makten i en rad stora stater; endast några få år, 1924—1930, tycktes Europa vara på väg mot trygghet och försoning. Efter det andra världskriget har motsättningar som helt kastat om maktgrupperingen från krigstiden hållit mänskligheten i spänning och oro, väpnad inför den nya katastrof som alla betraktar som möjlig och många som sannolik.

Man bör inte förväna sig över att detta skeende stimulerat till undergångsprofetior och väldiga perspektiv. Tron på framsteget som ett slags människans naturlag — med fred, välbefinnande, humanitet, lycka, frambragta av en oöronkomlig utveckling — har försvagats eller försvunnit eller efterträts av tro på nedgång, upplösning och förintelse. Alldeles särskilt gäller detta Europa, eller riktigare Västeuropa, som steg för steg fått vika från sin position som kontinenternas ledare. Vid sidan av pessimismen har de stora historieförklaringarna fått en högkonjunktur. Några säger att religionens minskade förmåga att övertyga och styra är orsaken till konflikternas våld-

samhet och brutalitet; de glömmar att trots allt våra dagars krig varit mindre förstörande än de stora religionskrigen, och att inte ens Hitler i grymhet överträffat de konkurrerande kristna riktningarna. Andra säger att kriget är en följd av industrialism och kapitalism, som om inte vildar med pil och båg lyckats utplåna sina fiender mera fullständigt än vad som någonsin sker i våra tiders tekniska krig. Ännu dunklare och slappare tolkningar presenteras, om fördomning eller degeneration, om instinktens seger över förnuftet hos vad man kallar massmänniskan, om dödsdrift och självförstörelse.

Sådana allmänna föreställningar och förklaringar kan ibland te sig som lockande extravaganser, ibland som resul-

tat av ett urspårat djupsinne; med det förnuft som vi alla efter råd och lägenhet söker använda har de föga att skaffa. Vad som skett utredes genom forskning i och kritiska analyser av händelser och sammanhang, inte genom klichéer och slagord, som i bästa fall innebär en vilseledande förenkling och i regel blott är en flykt från tänkandet, en besvärjelseformel. Detsamma gäller försöken att sätta in de senaste årtiondenas händelser i något slags historiefilosofiskt schema. Framstegsteorin är ohållbar, undergångsteorierna är lika ohållbara. Det är inte vettigare att på vår tids erfarenheter bygga sådana teorier än att se en solförmörkelse som tecken på att världsförntelsen stundar. Vi kan, likaväl som Europa efter Napoleonkrigen, stå inför ett långt skede av fred och framsteg.

Men även den bild av samtidens historia som framhäver endast kriget och kriserna är i själva verket missvisande. Det finns mycket positivt i denna tid. Till dessa positiva ting hör teknikens oerhörda vinningar. Det är visserligen inte ovanligt att betrakta dessa med olust och misstro; man betonar att förstörelsemedlen utvecklats i samma grad, och ibland påstås det att över huvud de tekniska framstegen snarast bragt mänskligheten fördärv och olycka. Den första invändningen är självfallet riktig; det är omöjligt att tänka sig en större makt över naturen som inte kan användas både för onda och goda syften. Tron att tekniken — ibland sägs helt allmänt civilisationen — varit till skada hör till de teser som

genom sin svaghet och subjektivitet är svåra att diskutera. Något skäl att tro på den gode viljen och hans lycka ger oss i varje fall inte senare forskning. Vi önskar alla det högre välbefinnande, det längre liv, den möjlighet till kontakter och erfarenheter, den större frihet att handla som tekniken ger oss, och de som klagat liknar de litteratörer som i en modern storsrådsövning gör idyller av kargt lantliv.

Vid sidan av tekniken har den sociala känslan gått framåt. Det har inom stora delar av världen blivit en självklar sak att människornas yttre villkor inte får vara alltför olika, att nöd inte får finnas vid sidan av rikedom, att det inte är nationens makt, utan de enskildas trygghet och lycka som det politiska arbetet gäller. Läs böcker från femtio år sedan och från vår tid i dessa ämnen; ni skall finna att även i de mest avancerade länderna, England, USA, Sverige, fanns förr ett drag av okänslighet och hårdhet som vi nu alla finner avskryvt. Även kommunismen, som genom sitt politiska system är skrämmande, har uppstått ur detta sociala patos och har inte i sin förkunnelse — om också till stor del i sin praktik — frigjort sig från detta ursprung; även de konservativa riktningarna i Västerlandet har — delvis i konkurrens med kommunismen — tillägnat sig en social syn som förr var dem främmande. Teknik, demokrati och social känsla i förening har i några länder givit en materiell och andlig frihet för det stora flertalet som saknar motstycke i historien. Och de frihetsrörelser som bragt många och stora folk utanför Europa till självstyrelse har påverkats eller bestämts av dessa västerländska ideal. Fyrtio år av krig och kriser har medfört lidande och förödelse av väldiga mått, men trots detta är det — för de flesta och enligt flertalets värderingar — i många och väsentliga stycken bättre 1954 än 1914.